

Doordenking pedagogische professionaliteit

Op het 'Aloysius-festival' verzorgt Jelle Ris, lid van het impactteam Pedagogisch handelen, een workshop over pedagogische professionaliteit (Van Kan, 2021). Tijdens de workshop wordt aan de hand van casussen die deelnemers mogen inbrengen het concept pedagogische professionaliteit verkend.

Vorbereiding

Ten eerste verzoeken wij de deelnemers zich middels dit stuk (en eventueel met de overige aange-reikte bronnen, zie bijlage 1) bekend te maken met het concept pedagogische professionaliteit. Ten tweede verzoeken wij de deelnemers na te denken over een recente onderwijssituatie die 'schuurde'. Daarmee bedoelen we een situatie of moment waarin je wellicht legitiem handelde, maar achteraf niet helemaal tevreden was. Er schuurde iets met jouw pedagogische waarden en idealen. Het gaat nadrukkelijk om situaties waarin meerdere legitieme keuzes gemaakt hadden kunnen worden. Situaties die niet goed verliepen en waar een duidelijke oplossing voor is, lenen zich niet voor de beoogde werkvorm.

Geef een beknopte beschrijving van een praktijk en/of situatie, uit jouw professionele context, die voor jou schuurt. Geef aan wat er voor jou schuurt en waarom dat voor jou schuurt met jouw pedagogische waarden (probeer maximaal één (half) A4 te gebruiken).

Waarom?

Het leraarschap is een pedagogische professie. Dat betekent dat de uitvoering van het werk een beroep doet op het oordelend vermogen van leraren. Bekwame leraren zijn inhoudelijk en didactisch toegerust om les te kunnen geven. Zij weten 'wie' ze 'wat', 'wanneer', 'hoe' en 'waarom' onderwijzen (Imelman, 2021). De complexe en dynamische dagelijkse onderwijspraktijk vraagt echter meer van leraren. Onderwijssituaties laten zich door het grote aantal variabelen, en met name omdat er met kinderen gewerkt wordt, niet volledig controleren en voorspellen. Leraren zullen altijd sensitief en tactvol moeten improviseren om hun bedoelingen te realiseren. Hoe een les uitpakt, hoe leerlingen reageren en hoe leraren daarop inspelen is veranderlijk en contextafhankelijk. Daarnaast hebben leraren te dealen met de verschillende mogelijkheden en behoeften van specifieke leerlingen in specifieke contexten. Om recht te doen aan de leerlingen en hun onderlinge verschillen moeten leraren constant keuzes maken. Volgens Van Kan et al. (2013) is de leidende vraag bij het maken van deze keuzes: 'Wat dient voor bepaalde leerlingen op een bepaald momenten in bepaalde situaties het meeste hun belang, en waarom?'. Deze vraag vormt de kern van pedagogisch handelen. Met pedagogisch handelen bedoelen we alle intentionele acties van leraren die erop gericht zijn met een doel voor ogen de ontwikkeling en vorming van leerlingen te stimuleren. Het concept en model pedagogische professionaliteit stimuleert leraren om meer bewust en bekwaam pedagogisch te kijken, denken en handelen. Het concept biedt leraren handvatten om hun praktijk vanuit een pedagogisch perspectief te bevragen.

Wat?

Pedagogische professionaliteit is een concept van Carlos van Kan, lector 'Pedagogische professionaliteit van leraren' aan de Hogeschool Rotterdam. Pedagogische professionaliteit bestaat uit drie componenten: pedagogisch bewust zijn, pedagogisch legitimeren en pedagogisch (vormgevend) handelen.

Bij pedagogisch bewust zijn gaat het om het herkennen van (tegenstrijdige) belangen in de onderwijspraktijk. In onderwijssituaties spelen allerlei belangen op verschillende niveaus een rol. Zo zijn

er verschillende betrokkenen met (al dan niet) verschillende ideeën over de mogelijkheden en doelen van onderwijs en de middelen die ingezet worden om deze doelen te bereiken. De onderwijsinspectie, scholenbesturen, schoolleidingen, leraren, ouders of verzorgers en natuurlijk de leerlingen zelf, kunnen uiteenlopende (legitieme) ideeën hebben over het waarom, wat en hoe van onderwijs. Het herkennen van verschillende belangen vraagt om een duidelijk beeld van de wensen en doelen van de verschillende betrokkenen. In klassensituaties en in de interactie met leerlingen spelen dikwijls tegenstijdige belangen waartoe leraren zich dienen te verhouden. Enkele klassieke voorbeelden hiervan zijn: leiden en laten groeien, nabijheid en distantie, uitdaging en veiligheid, en ideaal en werkelijkheid (zowel wat betreft heden en toekomst, als lesplan en uitvoering).

Pedagogisch legitimeren betreft het nadenken over en expliciteren van pedagogische waarden en idealen in relatie tot de herkende pedagogische belangen. Het nadenken over waarden en idealen vraagt om een fundamenteel doorgronden van de eigen persoonlijke en professionele drijfveren ten aanzien van de eigen onderwijspraktijk en de drijfveren van andere betrokkenen. Wanneer een leraar hier een beeld van heeft, kan deze zich weloverwogen tot de verschillende belangen en idealen verhouden. Zo kunnen leraren afwegingen maken over welke waarden en idealen wellicht zwaarder mogen wegen dan andere.

Pedagogisch handelen ten slotte betreft het vormgeven aan interacties met leerlingen, op basis van de herkende belangen en uitgesproken waarden en idealen. In het pedagogisch handelen wordt gepoogd zoveel mogelijk recht te doen aan de verschillende relevante pedagogische belangen en idealen van de verschillende betrokkenen. Dit vraagt om het maken van afgewogen keuzes en deze door te vertalen naar concrete handelingen of manieren van het ontwerpen en organiseren van onderwijs(middelen).

Hoe?

Aan de hand van casussen die deelnemers kunnen inbrengen wordt het concept pedagogische professionaliteit, en de verschillende componenten waaruit het bestaat, verkend en doorgrond.

Het doel van de pedagogische doordenking is om van een bestaande of eerder voorgevallen praktijk-situatie naar een mogelijke meer wenselijke situatie te komen. Deze situatie wordt hierbij bevestigd vanuit pedagogisch perspectief.

Vorm: er liggen vier A-4 vellen op de grond. De componenten van het model van pedagogische professionaliteit, respectievelijk handelen, bewustzijn en legitimeren vormen tezamen een driehoek. In het midden van de driehoek ligt de A-4 met 'Schurende Praktijk'. De inbrenger gaat om te beginnen in zijn 'Schurende Praktijk' staan. De inbrenger loopt vanuit zijn schurende praktijk de verschillende componenten, respectievelijk handelen, bewustzijn en legitimeren, af. Bij elke component worden verdiepende vragen gesteld door andere deelnemers. Door het beantwoorden van de vragen en het meerstemmige gesprek met de anderen vormt de inbrenger zich een ander (meer) pedagogisch geladen beeld van de ingebrachte situatie. Zo kunnen deelnemers een schurende praktijk pogen middels hun denken, intenties en handelen om te zetten in een pedagogisch gezien meer wenselijke praktijk.

Bijlage 1

Podcast van Taco Visser met Carlos van Kan en Jelle Ris

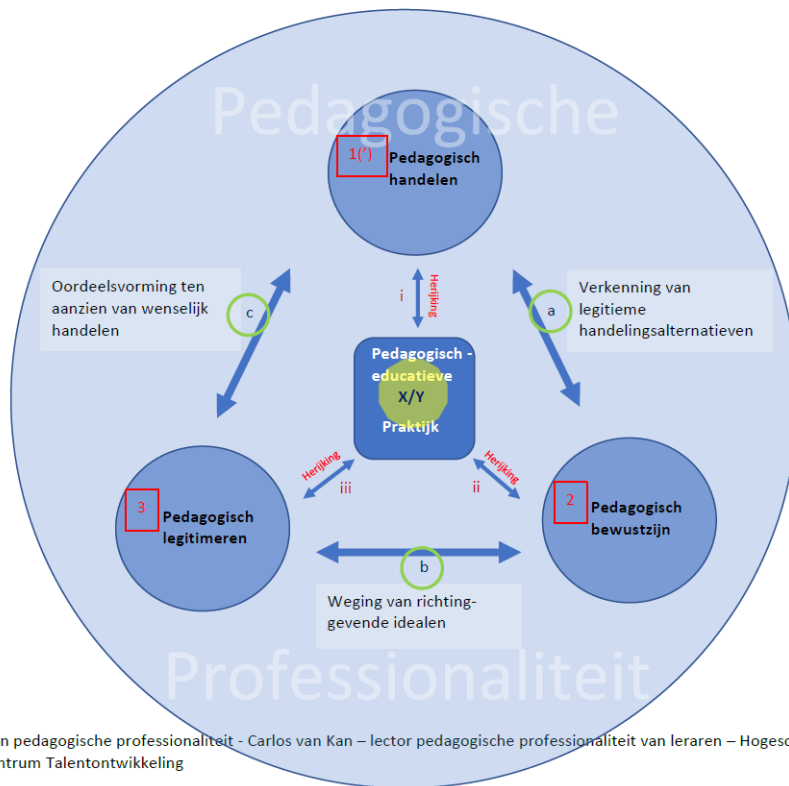
<https://open.spotify.com/episode/6CdwzjYbMp1iBZepqlsXDb?si=2cb269994ee14710>

De openbare les van Carlos van Kan:

<https://www.hogeschoolrotterdam.nl/onderzoek/projecten-en-publicaties/pub/de-waarden-van-onderwijs-het-primaat-binnen-d/900276c9-a920-4862-ae1a-e29aa0aff965/>

Bijlage 2 – Model van pedagogische professionaliteit

Toelichting op het model

X/Y: Een onderwijspraktijk: een praktijk in een onderwijscontext /kinderopvangcontext waarbij een bepaalde manieren van doen, spreken en 'verhouden tot' zijn neergeslagen in afspraken, routines, en (onbewuste) gewoonten en waarbij het belang van de leerling altijd op een of andere manier in het geding is.

1. Pedagogisch handelen: handelen waarbij de intentie van dat handelen raakt aan bepaalde pedagogische belangen. En het concrete handelen zelf een poging is die intentie op de 'best mogelijke manier' (in interactie met de leerling) tot uitdrukking te brengen.

a. Verkenning van legitieme handelingsalternatieven: het met elkaar overdenken hoe de daadwerkelijke manier van handelen raakt aan het belang van de student en tevens met elkaar te overdenken hoe een bepaald handelingsalternatief uitdrukking zou kunnen aangeven aan een ander belang (mogelijk strijdig met het eerdere belang) voor de student.

2. Pedagogisch bewust zijn: het bewust zijn dat interacties gekenmerkt worden door spanningsvelden van belangen. Bijvoorbeeld: sturing en loslaten, nabijheid en distantie, uitdaging en veiligheid. Deze spanningsvelden betreffen geen probleem dat opgelost moet worden, maar vormen een inherent onderdeel van de pedagogisch-educatieve praktijk. Dat betekent dat leraren zich altijd tot deze spanningsvelden dienen te verhouden, vanuit de vraag: 'Wat dient op dit moment in deze situatie, bij deze kinderen, met deze achtergronden, en deze verlangens het meeste hun belang, en waarom?'.

b. Weging van richtinggevendende idealen: het met elkaar bespreken welke belangen er voor de leerling in het geding zijn en hoe deze belangen raken aan dieperliggende pedagogische idealen (laddering down, herhaalde waarom-vragen stellen). Om vervolgens die idealen ten opzichte van elkaar te wegen. Is het ene ideaal belangrijker dan het andere, en waarom dan? Kunnen deze idealen naast elkaar bestaan, of kan het ene ideaal behouden worden zonder het andere ideaal te niet te doen?

3. Pedagogisch legitimeren: het verkennen, verwoorden en bespreken van pedagogische idealen met derden. In dit proces is de wenselijkheid van bepaalde pedagogische idealen geen gegeven, maar deze dienen telkens opnieuw gerechtvaardigd en gewogen te worden ten aanzien van andere (strijdige) pedagogische idealen.

c. Oordeelsvorming ten aanzien van wenselijk handelen: het met elkaar toetsen of de daadwerkelijke manier van handelen op de best mogelijke manier uitdrukking geeft aan gezamenlijk gewogen pedagogische belangen. En daarbij de vraag hoe de daadwerkelijke manier van handelen verrijkt zou kunnen worden zodat deze beter in overstemming komt met de gezamenlijk gewogen pedagogische belangen.

1. ' Pedagogisch handelen: handelen waarbij de intentie van dat handelen raakt aan een bepaalde heroverwogen pedagogische idealen. En het concrete handelen zelf een poging is die intentie op de 'best mogelijke manier' (in interactie met de leerling) tot uitdrukking te brengen.

i, ii, iii: Herijking: Het herwaarderen van een bestaande praktijk op basis van de doordiening van het pedagogisch handelen, - bewust zijn, en - legitimeren, en het eventueel bijstellen van deze praktijk. Tevens kunnen ook de begrippen pedagogisch handelen, - bewust zijn, en - legitimeren herijkt worden, in de zin dat ze aanscherpt worden in de formulering en/of een diepere betekenis krijgen.

Uitgewerkt voorbeeld

Een voorbeeld van een pedagogisch doordiening van een schurende onderwijspraktijk aan de hand van het model van pedagogische professionaliteit.

Onderwijspraktijk X: Bij een bepaalde lerarenopleiding wordt in de post-corona periode alleen nog fysiek onderwijs gegeven. Het online lesgeven is de meeste docenten niet zo goed bevallen en het opleidingsteam merkt ook dat studenten graag weer naar school willen. Met de mogelijkheid van hybride onderwijs blijken diverse studenten om allerlei verschillende redenen soms wel en soms niet naar school te komen. Dit bemoeilijkt de voorbereiding van de lessen, en daar komt bij dat het zicht op een aantal kwetsbare studenten vermindert.

1. Pedagogisch handelen: Een student vraagt of zij een college via teams bij mag bijwonen. Zij heeft een kind en kan voor het betreffende college geen oppas regelen. Hoewel de docent zich kan inleven in de situatie van de student voelt ze zich verplicht om nee te zeggen omdat er in het opleidingsteam is afgesproken dat fysieke aanwezigheid van studenten verlangd wordt.

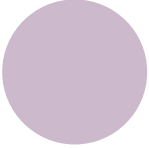
--- a Verkenning van legitieme handelingsalternatieven ---

2. Pedagogisch bewust zijn: Bij een koffieapparaat gesprek blijkt er spanning op deze beslissing te zitten voor de betreffende docent en haar collega's. Aan de ene kant is het in het belang van studenten om de fysieke, lichamelijke dimensie van onderwijs de koesteren, aan de andere kant is het digitaal, 'anytime', 'any place' aanwezig kunnen zijn, drempelverlagend om aan het onderwijs deel te kunnen nemen.

--- b Weging van richting gevende idealen bij strijdige belangen ---

3. Pedagogisch legitimeren: Voor de collega's van de docent raakt het belang van het fysiek aanwezig zijn aan hun onderwijsideaal dat studenten op elkaar betrokken zijn in het onderwijs, en zich helemaal thuis voelen in de wereld van de school. Fysiek 'aanwezig zijn' betekent dat je er bent met aandacht voor de inhoud en elkaar. Het belang van digitaal aanwezig kunnen zijn raakt aan het onderwijsideaal van de docent dat onderwijs altijd toegankelijk moet zijn voor alle studenten, zonder dat er drempels opgeworpen worden. Het is een recht van alle studenten om onderwijs te ontvangen, niet in het minst omdat ze ook collegegeld betaald hebben. In gezamenlijkheid komen de collega's en de docent tot de conclusie dat het ideaal 'thuis zijn in de school' en 'toegang tot onderwijs' beiden mogen

bestaan in het opleidingsteam. Wel komen ze in gezamenlijke afstemming tot het besluit dat het eerste ideaal zwaarder mag wegen dan het tweede ideaal, zonder het tweede ideaal terzijde te schuiven.

--- c Oordeelsvermogen ten aanzien van wenselijk handelen ---

1'. Pedagogisch handelen: Vanuit het idee dat het handelen de best mogelijke uitwerking zou moeten zijn van pedagogische idealen is het niet meer te legitimeren dat de vraag van een student om via teams deel te mogen nemen aan een college standaard met 'nee' beantwoord wordt. Het zou in dit geval wenselijker zijn wanneer in het handelen van docenten naast een 'nee', ruimte is voor een 'ten-zij'.

--- i, ii, iii Herijking van de onderwijspraktijk ---

Onderwijspraktijk Y: Deze pedagogische doordenking heeft tot gevolg dat de onderwijspraktijk van 'alleen fysiek onderwijs' herijkt wordt en mogelijkheden voor bijstelling worden verkend. Een mogelijke bijstelling kan zijn dat studenten maximaal 3 x per jaar digitaal aanwezig mogen zijn in een les. Eventueel nog aangevuld met de eis dat studenten altijd de reden van 'het digitaal willen deelnemen' communiceren met de docent, zodat docenten ook beter beeld krijgen van waarom studenten soms liever digitaal aansluiten. En wellicht kan een kritische beschouwing van redenen, helpen om het fysieke aanwezig zijn in het onderwijs voor studenten (nog) aantrekkelijker te maken.

